

Woorden in Beweging

spreken en
schrijven over
migratie en
superdiversiteit

Lexicon

inhoudstafel

Dit is een publicatie van ORBIT vzw i.s.m. Broederlijk Delen en Welzijnsschakels vzw. ORBIT vzw is erkend als socioculturele organisatie door de Vlaamse overheid.

De publicatie is verkrijgbaar via info@orbitvzw.be en online beschikbaar op www.orbitvzw.be/lexicon.

Titel: Woorden in Beweging - spreken en schrijven over migratie en superdiversiteit

Redactie: Amber Dierckx en Ruben Wullaert

Bijdrage aan de eindredactie: An Bistmans, Mei Vandenberghe en Didier Vanderslycke

Datum van uitgave: mei 2023

Vormgeving: goedgoed.studio

Druk: 1ste publicatie

Online uitgave: 2de publicatie

Met dank voor de gewaardeerde medewerking van: Alix Bolsens, Amadou Soumare, Ange Nsanzineza, Bjorn Maes, Flor Didden, Fenje Venema, Geertje De Ceuleneer, Johan Vrints, Joke Dillen, Kathelijne Houben, Luna Goessaert, Lut Vanden Bouverie, Mei Vandenberghe, Olivia Lopez Calderon, Philippe Vlayen, Thomas Coussens, Thomas Peeters, Vivien Waszink en alle medewerkers en sympathisanten die met elkaar en met ons in dialoog gingen.

V.U.: Didier Vanderslycke, Huidevettersstraat 165, 1000 Brussel

inleiding	1
handvatten	5
migratie	9
huidskleur	27
begrippen	33
weerstand	45
register	50
inspiratie	52

Woorden zijn voortdurend in beweging. Net als mensen. Voor mensen in beweging in een veranderende samenleving willen we woorden vinden en gebruiken die prettig aanvoelen en tegelijk duidelijk zijn. Voor ons zijn dat woorden die niemand uitsluiten en het samen mens-zijn als uitgangspunt nemen.

Woorden in Beweging is het resultaat van een zoektocht bij ORBIT vzw, Broederlijk Delen en Welzijnsschakels vzw om gelijkwaardig en verbindend te spreken over migratie en superdiversiteit. Met de steun van Other Talk wisselden we een jaar lang verhalen en ervaringen uit over ons woordgebruik. Iedereen deed mee. Mensen met en zonder migratieachtergrond, allemaal verbonden met de realiteit van een superdiverse samenleving.

We spraken er kritisch en open over met elkaar in een veilige omgeving. De eigen bril werd afgezet en de ander kon erdoor kijken.

Honderden mensen werden online bevroegd rond hun woordgebruik. Bestaande woordenlijsten, artikels, boeken en commentaren van experts daagden ons uit en inspireerden ons. De zoektocht leidde tot dit tussenpunt: een verklarend lexicon met handvatten en reflecties over hoe we het soms anders kunnen zeggen.

Ik heb een zeer lieve schoonfamilie, maar zij beseffen niet dat ook de woorden die zij gebruiken zorgen voor drempels voor een buitenlandse als mij.

— Camilla, verhuisd naar België uit liefde

Hoe benoemen we iemand met een migratiegeschiedenis? Is het nodig om het te hebben over dat deel van iemands identiteit? We zijn immers meer dan onze afkomst. Wat kunnen we zeggen over iemands huidskleur? Waarom voelen we ons over dit alles soms onzeker?

Woorden in Beweging wil een houvast bieden voor het communiceren rond migratie en superdiversiteit.

De beschrijvingen bij een woord hebben een vast patroon. Na een verduidelijking staan we stil bij gevoeligheden en nuances. Synoniemen, samenstellingen en verwante woorden krijgen ook een plaats. We eindigen telkens met eigen keuzes of een aanzet om er zelf een te maken.

Welke woorden schuren? Welke voelen prettig aan? Waar komen die gevoeligheden vandaan? Doen woorden er toe of begrijpen we elkaar wel zonder daarmee bezig te zijn? Duwen we iemand in een hokje als we verschillen benoemen? Wanneer kunnen we specifieke kenmerken wel benoemen?

Dit lexicon is een leidraad, maar ook een halte voor uitwisseling tussen medewerkers in een organisatie. Het is ook een instrument om de competenties rond inclusief spreken en schrijven over migratie en superdiversiteit uit te werken of te versterken. We nodigen dan ook iedereen uit om eenzelfde zoektocht te starten of verder te zetten.

Bewustwordings- en veranderingsprocessen vragen tijd en keuzes om met jezelf, collega's, vrienden, familie en met mensen die je nog niet kent in gesprek te gaan. Gesprekken over weerstand, twijfel, frustratie, discriminatie, solidariteit en kansen komen vanzelf, samen met inspiratie en nieuwe ideeën. Dit vaak voor de eerste keer. Onze eigen ervaringen met weerstand hebben we gebundeld in een apart hoofdstuk.

Mag ik dan niets meer zeggen? Waarom is de context belangrijk? Sta je stil bij het effect dat je woordgebruik op anderen heeft? Begrijpen we elkaar nog als we allemaal nieuwe woorden gaan gebruiken?

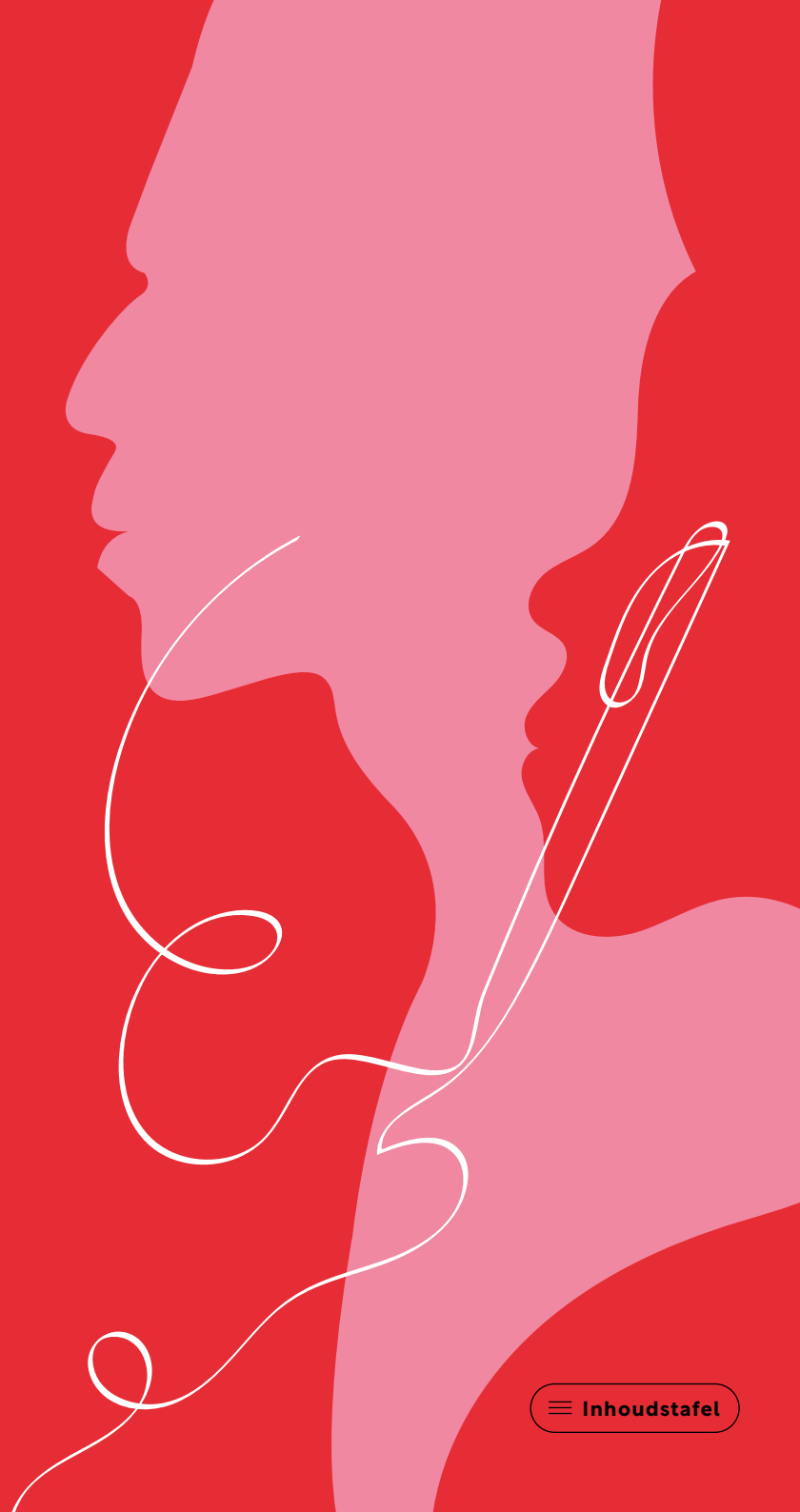
Bij de input en redactie zitten zeker blinde vlekken. De initiatiefnemers en de meeste betrokkenen hebben geen migratieverhaal of familiebanden in het buitenland. Maar de inbreng en reacties van personen met een migratiegeschiedenis, personen met een donkere huidskleur, mensen die doelwit zijn van racisme, andere ervaringsdeskundigen en experts waren ons belangrijkste klankbord.

Dank aan iedereen die hieraan heeft meegewerkt. Dank aan Other Talk voor de steun. We blijven samen in beweging. Heb je na het lezen bedenkingen of aanvullingen? Wil je weten hoe ons lange bewustwordingstraject eruit zag en wordt verdergezet? Je bent welkom!

In onze vereniging wordt het woord vluchteling in principe niet gebruikt, wel nieuwkomers.

Vluchteling is geen slecht woord, maar het heeft in ons dorp negatievere connotaties die zichtbaar zijn in het gedrag van mensen.

— David, solidaire vrijwilliger

Spreeken en schrijven over migratie en superdiversiteit blijven in de praktijk vaak een evenwichtsoefening. Daarom geven we enkele algemene handvatten mee ter ondersteuning.

1/ Iemands huidskleur, herkomst, nationaliteit of een reden van migratie hoeven we niet te vermelden als die informatie niets toevoegt aan wat we willen zeggen.

~~De Syriër aan de overkant is aan het verbouwen.
Mijn overbuur is aan het verbouwen.~~

2/ Soms is het nuttig om iemands huidskleur te noemen of om iets te zeggen over iemands herkomst, nationaliteit of de reden van migratie. Daarbij kiezen we heel gericht onze woorden.

~~Mensen met een donkere huidskleur hebben het veel moeilijker om een woning te huren dan arbeiders uit Polen.~~

3/ We noemen mensen altijd mensen en kunnen daar een kenmerk aan toevoegen als het nuttig is. Maar van een kenmerk maken we geen zelfstandig naamwoord. Bijvoorbeeld: iemand is blind, maar is geen blinde. We letten er ook op dat we mensen niet 'verkleinen' en gebruiken geen woorden als Afrikaantjes.

~~Er zijn veel zwarten op de betoging.
Er zijn veel zwarte mensen op de betoging.~~

4/ Twijfelen is ok. Het lukt op om er met anderen over te praten. Een gesprek kan ook heel verrijkend zijn en is een mooie kans om bij te leren. En hebben we iemand gekwetst? Dan helpt een oprecht excuus.

~~Tegenwoordig ben ik bang om over zo'n zaken te spreken.
Eindelijk kunnen we er eens over spreken zonder elkaar te veroordelen.~~

— Eddy, tijdens een groepsgesprek over mensen met een donkere huidskleur

5/ Geen idee wat we best over iemand zeggen? Dan vragen we aan de persoon zelf wat die nuttig en aangenaam vindt. Zo kan de persoon dat zelf bepalen en ook aangeven wat eventueel foute (veronderstelde) informatie is.

~~Dit is Jihan. Zij komt uit Syrië, woont hier al 6 jaar en is al 5 jaar bij ons aan het werk.~~

~~Je mag me aankondigen als Jihan, expert in fiscaal recht en al 5 jaar werkzaam bij ons.~~

6/ We gebruiken zoveel mogelijk woorden die duidelijk zijn voor lezers, publiek of onze gesprekspartners. Sommige van die duidelijke, begrijpbare woorden of omschrijvingen kunnen toch nog veralgemenen, kwetsen of mensen in hokjes plaatsen.

~~In dat geval kiezen we voor woorden of omschrijvingen die we prettiger of gepaster vinden, al zijn ze minder gekend of duidelijk.~~

~~De laatste dagen is er een toestroom aan vluchtelingen.
De laatste dagen zijn er heel veel mensen op de vlucht aangekomen in het land.~~

7/ We benoemen mensen graag op basis van kenmerken die we zelf niet hebben. Vaak zeggen we dan wat iemand niet is. Als we willen dat iedereen gelijkwaardig is dan zeggen we wat of wie iemand wél is.

Een niet-witte persoon.

Een zwarte persoon.

8/ Woorden verbieden helpt niet, maar we kunnen zelf wel mensen inspireren door andere woorden te gebruiken. Als we dat altijd en overal doen, tonen we dat het kan en nemen we mensen mee in een nieuw verhaal. Zo ontstaan ook kansen om te spreken over de woorden die we gebruiken.

Waarom zeg jij steeds iemand met een migratieachtergrond in plaats van allochtoon? Is allochtoon niet korter en gemakkelijker of is dat verkeerd?

It's not only about words, it's definitely also about attitude.

— Raphael, Togolese student uit de Kempen

9/ Onze houding tijdens een gesprek en de toon die we aanslaan, bepalen mee het effect van wat we zeggen. Ook al zijn onze woorden goed bedoeld en verbindend, ze kunnen kwetsen. Omgekeerd gebeurt het ook dat we woorden gebruiken die misschien wringen of niet prettig overkomen en de ander tóch niet kwetsen omdat we vanuit een evenwaardige houding spreken.

Maar laat onze goede bedoelingen en een solidaire houding geen reden zijn om kwetsende, onprettige woorden te blijven gebruiken. Ook al zijn we het al jaren gewoon, taal, wijzelf en gevoeligheden blijven in beweging.

migratie

migratie

Migreren

Migreren of migratie is een beweging, verplaatsing of verhuis van mensen van een bepaalde plaats naar een andere. Binnen eenzelfde land of naar een ander land.

Een migrant is dan ook iemand die om een of andere reden van regio of land verhuist.

Vooraf in functie van onderzoek en beleid wordt soms een onderscheid gemaakt tussen vertrekken naar een ander(e) plaats – emigratie – en aangekomen zijn op een andere plaats – immigratie.

Taalkundig is de nadruk op de verhuisbeweging correct. Maar ook mensen die al langer in een ander(e) streek of land wonen, worden vaak nog migrant genoemd. Dit kunnen we vermijden door het etiket migrant niet te gebruiken als het niet belangrijk is. Migranten worden vaak als problematisch neergezet. Soms wordt in verslaggeving, een politiek discours of in omgangstaal de term migranten als veralgemening gebruikt in een negatief verhaal.

Door iemand te benoemen als migrant maak je een onderscheid tussen mensen. Meestal doet dat onderscheid er niet toe. Je plaatst mensen onnodig in hokjes.

Soms gebruikt men het woord transmigrant. Zo noemt men mensen die - zonder wettige verblijfsdocumenten van het land waarin ze op doortocht zijn – verder reizen naar het land van hun voorkeur. Het is mogelijk dat die mensen wel wettige verblijfsdocumenten hebben van een ander EU-land. De term transmigrant blijkt voor veel mensen beladen door een koppeling met overlast en onwettigheid.

Er wordt vaak 'watertaal' gebruikt om de aankomst van vluchtelingen en migranten te beschrijven. Woorden als toevloed en toestroom van migranten leiden onnodig tot het gevoel van overspoeld worden.

Wij kiezen ervoor om niet in 'watertaal' te spreken, maar over een verhoogde aankomst van migranten.

Het woord migrant is op zich niet problematisch. Wij kiezen er wel voor om de nadruk te leggen op het menselijke of de verplaatsing die mensen maken. Dit kan door omschrijvingen te gebruiken zoals mensen die migreren, mensen in beweging, mensen die verhuizen, mensen die onderweg zijn, mensen op doortocht of mensen die naar een ander land trekken.

Als het nodig is om te zeggen dat iemand (ooit) is verhuisd naar een ander land, dan zijn we specifiek. We kunnen verwijzen naar iemands herkomst of iemands statuut, bijvoorbeeld iemand die uit Nigeria afkomstig is, iemand die erkend is als vluchteling.

Door de oorlog in Syrië zijn veel gezinnen onderweg naar Europa.

migratie

Migratieachtergrond

Wie zich in een ander(e) land of regio heeft gevestigd, heeft een migratieverleden, een migratiegeschiedenis of een migratieachtergrond.

Dit zijn neutrale, niet-polariserende termen voor mensen en hun eventuele (klein)kinderen met een herkomst buiten België.

Ben jij zeker dat wie je voor ogen hebt een migratieverleden heeft?

Vaak bepalen wij dat mensen een migratieverleden hebben door wat we zien en horen: huidskleur, naam, taalvaardigheid of culturele- en levensbeschouwelijke symbolen. We leiden dat af, maar we zijn daar niet zeker van.

Daarnaast gebruiken we de beschrijvingen vanuit een eurocentrische kijk op de wereld. Dit wil zeggen dat Europa zogenaamd het centrum is en België en haar buurlanden onze referentie.

Tot wanneer heeft iemand een migratieverleden?

(Klein)kinderen van migranten die in België worden geboren, worden vaak nog beschouwd als mensen met een migratieverleden. Denk aan de benamingen 1ste, 2de of 3de generatie-migrant. Dit leidt bij veel mensen tot (een gevoel van) blijvende uitsluiting, onvolwaardigheid en een tekort aan identiteitserkenning.

Bovendien is het vaak complex. Iemand met een migratieverleden kan een vreemde nationaliteit hebben, maar kan ook de Belgische nationaliteit verkregen hebben. Anderzijds kan iemand die in België geboren is, nog steeds een andere nationaliteit hebben.

De term migratieachtergrond komt in online zoekmachines het meest voor en dus het meest ingeburgerd. Daarna volgt migratiegeschiedenis. Dit komt overeen met de resultaten van onze eigen bevragingen.

Wie kiest voor het minder gangbare migratieverleden legt de klemtoon op het nu en de toekomst.

Om de diversiteit in de samenleving te benoemen is het niet altijd nodig om mensen te benoemen als migrant.

We zijn zeer voorzichtig om de generatie te benoemen. Als het nuttig is, kunnen we evengoed zeggen dat de ouders of grootouders van iemand een migratieachtergrond hebben.

Mijn zoon is in Brugge geboren, woont in Gent met zijn gezin, maar wordt nog steeds beschouwd als iemand met een migratieverleden.

– Fatima, gevlucht uit Irak in 1983

Migratie

Migratiemotieven

Niemand migreert zonder reden. Soms is het benoemen ervan nuttig of nodig.

De woorden die we kiezen kunnen een positieve of negatieve kijk op migratie versterken.

Het gebruik van samenstellingen zoals oorlogsvluchteling, politieke vluchteling, klimaatvluchteling of arbeidsmigrant kan zorgen voor verdeeldheid en negatieve waardeoordelen. Niet iedere reden wordt positief onthaald. Zo kunnen oorlogsvluchtelingen helden of slachtoffers worden die medelijden verdienen. Economische migranten worden mensen op zoek naar een beter leven of gelukszoekers. Je land verlaten omwille van vervolging wegens geaardheid of geloof is voor sommigen minder waard dan vluchten voor oorlog. Termen als gastarbeider, economisch vluchteling, expat of arbeidsmigrant kennen onderling een andere (historische) lading en zorgen voor andere beeldvorming, hoewel de redenen van migratie gelijkaardig kunnen zijn.

We benoemen de reden waarom mensen migreren als dat nodig blijkt.

Enkele redenen waarom mensen migreren zijn vervolging wegens oorlog of geweld, bedreiging omwille van politieke standpunten of hun levensbeschouwing, familiale redenen zoals een huwelijk of gezinshereniging, studie en onderzoek, een job, seksuele geaardheid, extreme armoede of klimaatverandering.

Vluchteling

Volgens de Conventie van Genève (1951) is een vluchteling iemand die zijn of haar land van herkomst is ontvlucht vanwege gegronde vrees voor vervolging. Redenen voor vervolging kunnen zijn: ras of nationaliteit, godsdienst, politieke overtuiging of het behoren tot een bepaalde sociale groep.

Een erkende vluchteling is een vluchteling wiens aanvraag tot asiel of bescherming is goedgekeurd.

Mensen die op de vlucht zijn in eigen land worden (intern) ontheemden genoemd. Ze vormen de grootste groep mensen die gedwongen op de vlucht zijn.

De Conventie van Genève spreekt over ras en godsdienst, in de naoorlogse tijdsgeest. Er bestaat niet iets als een biologisch menselijk ras - het concept ras bestaat wel. Naast godsdienst mag ook levensbeschouwing worden genoemd.

Om het menselijke te benadrukken, kiezen we zoveel mogelijk voor mensen op de vlucht, mensen die gevlicht zijn, mensen met een vluchtverleden of mensen met een vluchtverhaal.

Als het nuttig is om te verwijzen naar een reden van vluchten, doen we dat met welgekozen omschrijvingen.

In sommige gevallen is het nuttig om een onderscheid te maken tussen vluchtelingen en mensen op de vlucht. Bijvoorbeeld wanneer we een onderscheid willen maken tussen het aantal mensen die op de vlucht zijn (algemeen) en het aantal mensen die door een overheid erkend zijn als vluchteling.

migratie

Asielzoeker

Een asielzoeker is in de woorden van de overheid een vreemdeling die in België aankomt en een verzoek tot bescherming indient om als vluchteling erkend te worden. De aanvraag wordt onderzocht tijdens een asielprocedure. In omgangstaal noemt men iemand die de bedoeling heeft om zo'n verzoek in te dienen ook wel eens asielzoeker, al is dat juridisch niet correct.

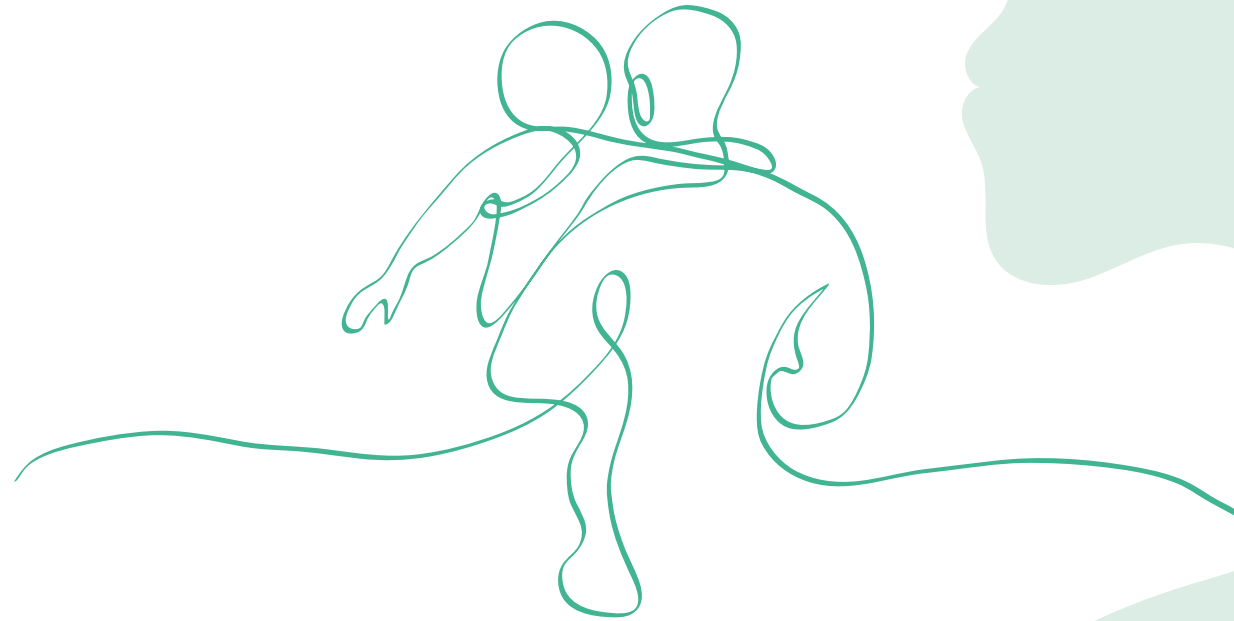
De overheid verving de term asielzoeker door verzoeker om internationale bescherming. De twee belangrijkste vormen van internationale bescherming zijn asiel en subsidiaire bescherming. In 2022 werd vanuit de Raad van Europa het statuut van tijdelijke bescherming geactiveerd voor mensen die Oekraïne verlaten als gevolg van de oorlog in dat land.

Asiel wordt toegekend aan mensen die vervolging vrezen omwille van hun ras, godsdienst, nationaliteit, politieke overtuiging of omdat ze tot een bepaalde sociale groep behoren. In hun land van herkomst kunnen ze geen bescherming krijgen.

Ook als de aanvraag niet aan de voorwaarden voldoet, is bescherming mogelijk. Want er kan een echt risico op ernstige schade zijn als de persoon terugkeert naar zijn land: doodstraf, onmenselijke en vernederende behandelingen, ernstige bedreiging door willekeurig geweld of bij een internationaal of een binnenlands gewapend conflict. In dat geval krijgt die persoon de status van subsidiaire bescherming.

In de media en in de omgangstaal worden de termen asielzoeker en vluchteling soms door elkaar gebruikt of ingeruild. Uit onderzoek blijkt dat de term asielzoeker vaker op een negatieve manier in het nieuws komt dan de term (im)migrant of vluchteling.

Wegens de vaak negatieve bijklank van het woord asielzoeker spreken we liever over iemand – of een vluchteling – die bescherming aanvraagt of die op zoek is naar bescherming. De officiële term verzoeker om internationale bescherming is zeker correct, maar wie niet met het thema asiel bezig is, is er niet of veel minder mee vertrouwd.

Illegaal

Illegaal betekent crimineel, onwettig of misdadig. Het is een bijvoeglijk naamwoord, een adjectief.

Niemand is illegaal. Mensen zelf zijn niet illegaal. Wat iemand heeft of wat iemand doet, kan wel illegaal en strafbaar zijn. Wie van het bijvoeglijk naamwoord een zelfstandig naamwoord maakt, ontnemt mensen hun menselijkheid. Een persoon kan dus wel iets illegaal of clandestien dóen zoals ergens verblijven zonder wettige verblijfsdocumenten.

Als alternatief worden soms de omschrijvingen mensen zonder papieren en het Franstalige sans-papiers gebruikt. Maar over welke papieren hebben we het dan? De meeste mensen die naar België komen, hebben tal van papieren waarmee ze hun herkomst en onveilige situatie in hun herkomstland aantonen. Deze termen maken bovendien niet duidelijk dat het hier over verblijf en wonen gaat.

Met de omschrijving mensen zonder wettelijk verblijf, mensen die niet officieel geregistreerd zijn, mensen in irregulier verblijf of mensen zonder wettige verblijfsdocumenten benoemen we heel concreet de situatie waar we het over hebben.

Vreemdeling

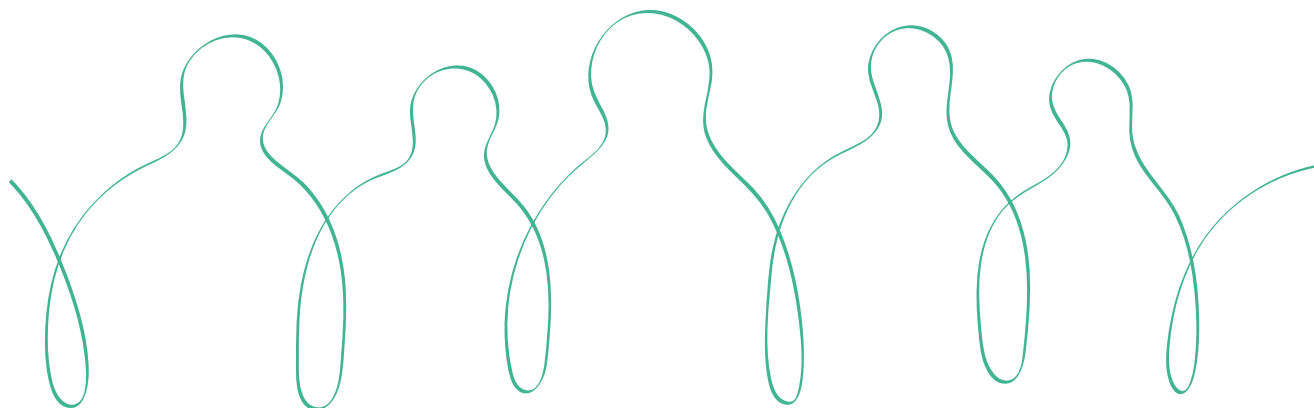
Een vreemdeling of buitenlander is iemand met een andere nationaliteit dan die van het land waarin men verblijft. Deze woorden worden gebruikt in wetten en regelgeving van de overheid.

Het woord vreemdeling is in de omgangstaal beladen en verdeelt mensen in categorieën. We krijgen dan vreemd tegenover oorspronkelijk, van hier, echt of normaal.

Het woord allochtoon (tegenover autochtoon) duikt nog regelmatig op. Deze term was oorspronkelijk neutraal bedoeld, maar raakte beladen met negatieve betekenissen, onder andere door meningen van politici. Een allochtoon werd verengd tot een vreemdeling met een donkere huidskleur en een lagere sociaal-economische status.

Wij gebruiken vreemdeling alleen in een wettelijke context.

We vermijden woorden als vreemd, echt, autochtoon en allochtoon, oorspronkelijk, normaal, van hier, van daar of van bij ons.

Nieuwkomer

Nieuwkomer, inwijkeling en immigrant worden in de standaardtaal gebruikt voor een immigrant die recent in een land is aangekomen.

Inwijkeling is ook standaardtaal in België als we het hebben over iemand die nieuw is in een stad of gemeente. Daarmee bedoelen we dat die persoon niet per se uit het buitenland komt.

De overheid gebruikt het woord nieuwkomer in haar regelgeving over het volgen van een inburgeringstraject.

Nieuwkomer roept bij sommige mensen tegenstrijdige gevoelens op omdat het een polariserend onderscheid zou maken tussen mensen die al lang in een gemeente of stad wonen en anderen die er minder lang verblijven. Nieuwkomer wordt soms ook in negatieve verhalen gebruikt rond integratie. Daarom worden pogingen gedaan om nieuwe woorden te installeren zoals nieuwe Belg of oudkomer. Zo'n woorden blijven echter een onderscheid maken tussen mensen. Ze roepen bij sommige mensen bovendien weerstand of spot op, wat niet de bedoeling was.

Iedereen die nieuw is in een wijk, gemeente of land mogen we beschouwen als nieuwkomer of inwijkeling.

We zijn voorzichtig met het gebruik van nieuwkomer als algemene term bij verhalen over migratie of superdiversiteit, want dit woord zet mensen met een migratieverleden vaak tegenover mensen zonder migratieverleden.

De huurprijzen zijn lager dan in Leuven en zorgen voor veel nieuwe inwijkelingen in Tienen.

Herkomst

Herkomst is meestal een synoniem van afkomst, maar is neutraler. Het duidt op de plaats waar iemand of diens (groot)ouders vandaan komen.

Afkomst kan wijzen op het geboorteland, -regio of -plaats van iemand of diens (groot)ouders. Afkomst kan ook wijzen op iemands komaf zoals iemands (vroegere) cultuur, de omstandigheden waaronder iemand opgroeit, het opleidingsniveau of werk.

Beide termen kunnen in de meeste gevallen door elkaar gebruikt worden, behalve bij bepaalde uitdrukkingen of woordcombinaties zoals herkomstland of iemand die afkomstig is uit een bepaalde plaats.

Roots, origine, oorsprong of komaf zijn algemeen beschouwd synoniemen voor herkomst en afkomst. Roots is het ingeburgerde en veel gebruikte Engelstalige woord voor wortels.

Vragen naar iemands herkomst of roots - zoals in "Waar kom je (nu echt) oorspronkelijk vandaan?", "Waar liggen je wortels?" - is voor veel mensen met een migratieachtergrond niet fijn om te horen. Het anders-zijn klinkt erin door. Bovendien is het een vraag die veel mensen met een migratieachtergrond heel vaak te horen krijgen.

Vaak veronderstellen we op basis van iemands uiterlijk zijn of haar herkomst. Daarnaast gebruiken mensen vaak veralgemeningen zoals Afrikaans, Aziatisch of Amerikaans.

We gebruiken roots, origine, wortels, herkomst en afkomst, maar proberen consequent te zijn.

We vragen niet naar iemands roots tenzij het nuttig of gepast lijkt in het gesprek.

We zorgen ervoor dat we zeker zijn van iemands herkomst als we die vermelden.

Migratie

Nationaliteit

In België wordt een pasgeboren kind automatisch Belg als één van de ouders Belg is. Als het kind in het buitenland geboren is, wordt het automatisch Belg wanneer een Belgische ouder zelf geboren is in België. Onder bepaalde voorwaarden is een kind automatisch Belg als de buitenlandse ouder zelf in België geboren is. Een persoon kan in België ook twee of meer nationaliteiten bezitten. Er zijn ook verschillende manieren om Belg te worden via verzoek.

Mensen die van geen enkel land de nationaliteit bezitten, noemt men staatloos. Iemand die staatloos is, heeft uiteraard wel een bepaalde herkomst.

Migratieverleden (van ouders), herkomst, afkomst en nationaliteit kunnen door elkaar lopen. Er bestaat geen eenduidige oplossing om dat te beschrijven.

We gebruiken hiervoor zowel adjectieven zoals Belgisch of Colombiaans, maar ook zelfstandige naamwoorden zoals Belg(ische) of Colombiaan(se). Combinaties komen ook vaak voor.

Stel: iemand wordt een Turkse Belg genoemd. Het is onduidelijk wat in die gevallen de herkomst, de verblijfplaats of de nationaliteit is. Het is mogelijk dat die persoon zowel een Turks als een Belgisch paspoort heeft. Meer voor de hand liggend is dat deze persoon een Belgisch paspoort heeft, maar voordien de Turkse nationaliteit bezat of ouders heeft die in Turkije zijn geboren.

Soms worden twee nationaliteiten als gelijkwaardige delen met elkaar verbonden door een koppelteken zoals in de beschrijving Bulgaars-Belgische professor. Dit zorgt voor nog meer verwarring. Naast verwijzingen

naar staten en nationaliteiten komen ook verwijzingen naar werelddelen of -regio's voor. Iemand noemt of voelt zich bijvoorbeeld Afro-Europeaan of Zuidoost-Aziatisch.

We stellen bovendien een evolutie vast om continenten en regio's anders in te delen en te hernoemen. Op die manier worden verschillen tussen regio's duidelijker en voelen mensen met een migratieverleden zich meer (h)erkend. Een andere reden om regio's te hernoemen, is de vaststelling dat veel regio's een naam kregen vanuit een Europese blik. Dit gebeurde onder andere bij indelingen als het Nabije, Midden of Verre Oosten.

Er is geen eenduidigheid, maar iemands nationaliteit(en), herkomst of afkomst uitdrukken, kan door concreet uit te leggen of te beschrijven waarover je spreekt. Zo hebben we het over een Belgisch gezin met een Filipijnse herkomst, een gezin met de Belgische en Filipijnse nationaliteit, een Belgische professor met een Bulgaarse herkomst of een professor met de Belgische en Bulgaarse nationaliteit.

Nieuwe geografische categorieën voor wereldregio's worden nog niet vaak gebruikt. Maar we moedigen iedereen aan de nieuwe indelingen op te zoeken. Zo bestaat de indeling van Azië uit Noord-, Centraal-, Oost-, Zuidoost-, Zuid- en Zuidwest-Azië.

Voor mij zijn Belgische, Rwandese of Belgisch-Rwandese allemaal goed om mij te benoemen.

— Rebecca

Migratie

Etnische groep

Met etnische groep bedoelen we een gemeenschap van mensen met gedeelde sociale, culturele of historische kenmerken zoals taal, erfgoed, kunst, politiek, godsdienst, levensbeschouwing, normen of herkomst. Die kenmerken kunnen evolueren.

Veel mensen bedoelen met etnische groepen minderheidsgroepen of groepen die anders zijn dan hun eigen groep. Dat kan ertoe leiden dat vooral de verschillen worden gezien. Maar mensen van verschillende etnische groepen hebben ook veel met elkaar gemeen.

Etniciteit wordt soms verward met ras. Ras is een zwaarbeladen term die soms met opzet wordt gebruikt in discriminerende en polariserende verhalen waarbij mensen met een witte huidskleur als superieur worden beschouwd.

Ondanks de gelijkenissen binnen een groep, zijn er verschillen tussen de mensen onderling. Het gemeenschappelijke camoufleert die verschillen. Het is niet omdat er gelijkenissen zijn, dat iemand zichzelf als deel van een etnische groep ziet. Mensen tot een gemeenschap rekenen, kan zorgen voor uitsluiting en verdeeldheid.

Aangezien cultuur sowieso hoort bij een gemeenschap, volstaat het om etnische groep te zeggen in plaats van etnisch-culturele groep.

We leggen uit waarom we het hebben over een bepaalde gemeenschap en benoemen die.

Enkel mensen zelf kunnen bepalen of ze behoren tot een bepaalde etnische groep. Als we het hen kunnen vragen, dan doen we dat.

Ras gebruiken we niet. Er bestaat maar één biologisch ras waartoe de mens behoort: het menselijke.

Diaspora

Diaspora verwijst naar gemeenschappen van mensen met een gelijkaardige nationale, religieuze of andere identiteit die hun geboorteland verlieten en zich in groepen hebben verspreid over de wereld. Ze hebben een culturele verbondenheid met hun land van herkomst en verwanten wereldwijd, vaak generaties na elkaar.

De redenen om ergens te vertrekken zijn doorgaans historische situaties van gemeenschappelijke onveiligheid, armoede of discriminatie. Bekende diaspora zijn de Joodse, Roemeense, Armeense en Italiaanse.

Soms veronderstellen mensen dat een persoon behoort tot een bepaalde diasporagemeenschap, maar dat klopt niet altijd. Niet iedereen voelt zich ermee verbonden of wil er (nog) mee verbonden worden. Hoe mensen hun band met een veronderstelde diasporagemeenschap beleven, is een persoonlijk verhaal.

Wanneer we spreken over (de) diaspora, dan verduidelijken we over welke groep van mensen we het hebben. We hebben ook aandacht voor de verschillen die kunnen bestaan tussen mensen uit eenzelfde diaspora(gemeenschap).

Diasporaverenigingen of diaspora-organisaties worden steeds vaker zo benoemd. De term bundelt verenigingen van mensen met een migratieachtergrond in ons land. Vaak wordt verwezen naar een vereniging of groep die zich inzet voor internationale solidariteit in de regio waar men persoonlijke (familie)banden mee heeft of waarvan men afkomstig is.

Roma is de naam voor een heel diverse groep van mensen. Van oorsprong waren ze rondtrekkende gemeenschappen die zich wereldwijd verspreidden. Hun herkomst is terug te brengen tot India. De Romagemeenschap heeft een eigen hymne, een eigen vlag en een jaarlijks internationale Roma Dag op 8 april.

Dé Roma bestaan niet. Er zijn verschillende groepen Roma. Woonplaats, religie, dialect, culturele gewoontes en zichzelf als Roma beschouwen, zorgen voor talrijke verschillen.

Bijna alle Roma wonen op een vaste plaats. Het beeld van Roma als woonwagenbewoners klopt niet. Er bestaat wel nog een absolute minderheid aan rondtrekkende Roma, maar niet alle woonwagenbewoners zijn Roma.

We verkiezen de term Roma en niet de negatief beladen benamingen zigeuners, woonwagenbewoners of gipsy's.

Veel mensen vinden het een moeilijke oefening om zichzelf of iemand anders te benoemen op basis van huidskleur. Er komt veel onzekerheid bij kijken. Meningingen zijn verdeeld en gevoelens verschillen. Er spelen zowel persoonlijke ervaringen mee als ervaringen die mensen met anderen delen. Tradities of hoe iemand de wereld ziet, spelen een rol. Bovendien zijn de discussies erover niet overal in de wereld dezelfde. Ze kennen een andere geschiedenis en evolutie.

We zien onzekerheid en variatie, zowel bij mensen met als zonder migratiegeschiedenis. Er is geen eenduidigheid, maar wel evolutie, zoektochten en soms weerstand. Belangrijke sleutels tot gelijkwaardigheid zijn in elk geval: bereidheid tot gesprek, je inleven in iemand anders situatie en aandacht hebben voor de manier waarop je iets beweert en het effect ervan op anderen.

Ondertussen blijft het wel een gouden regel om ons af te vragen of het belangrijk is over iemand te spreken op basis van iemands huidskleur. Als we het hebben over het geheel van discriminerende ervaringen op basis van huidskleur is het zeker wel belangrijk, want dan hebben we het over de reden waarom iemand of een groep van mensen slachtoffer is. In dit geval wordt de huidskleur een ingrediënt in een proces van vernederen en kwetsen. Zoiets verdient duiding.

Maar als je iemand iets vertelt over een kennis of collega, dan is er niets mis mee om respectvol een uiterlijk kenmerk te benoemen. Huidskleur kan daar één van zijn, maar is één van de meest gevoelige, vaak met een negatief effect. We letten er op om andere kenmerken te kiezen als dat kan.

In elk geval: áls we huidskleur benoemen, moet het duidelijk zijn waarom we dat doen. Het kan ook nooit in functie van een ongelijke behandeling of discriminatie.

Spreken over mensen met een donkere huidskleur en mensen met een lichte huidskleur laat ruimte voor nuance en onderlinge verschillen.

In het Engels bestaat de omschrijving *people of colour*. Daarmee verwijst men naar mensen met een meer donkere huidskleur (dan wit). De Nederlandse vertaling mensen van kleur of de omschrijvingen mensen met een kleur en gekleurde mensen vinden ingang in het Nederlands.

Donker en licht zijn woorden die veel kleuren in zich dragen. Het blijven dus verzamelwoorden. Spreken in termen als mensen van kleur, mensen met een kleur of gekleurde mensen roept tegelijkertijd de gedachte op dat er ook mensen zonder kleur zouden bestaan. Waarmee eigenlijk weer verwezen wordt naar wit.

Iedereen heeft een kleur. Niemand is volledig zwart of wit. Ook bruin wordt gebruikt en aanvaard door sommige mensen met of zonder migratieachtergrond. We zeggen in elk geval wat iemand wél is. Daarom spreken we niet over niet-wit(te mensen), niet-zwart(e mensen) of mensen zonder kleur.

Wij verkiezen mensen met een donkere huidskleur of mensen met een lichte huidskleur.

huidskleur

Zwart

Zwarte mensen of zwart worden gemakkelijk en zonder problemen erkend als deel van de identiteit door veel mensen met ouders of grootouders uit Sub-Saharaans¹ Afrika (of de Caraïben).

Zwart is een ingeburgerde term die veel zwarte mensen niet als kwetsend ervaren onder andere omwille van hun identiteit en hun gedeelde ervaringen met racisme. De term wordt veel gebruikt en wordt algemeen aanvaard.

Bij sommige mensen met een donkere huidskleur ligt zwart gevoelig. Het doet immers onrecht aan de vele (huids)kleurverschillen die bestaan naast zwart en wit. Kleurverschillen die ook leiden tot discriminatie.

Wij spreken over zwart of zwarte mensen als het er toe doet. Het is momenteel internationaal de meest gebruikte en aanvaarde term voor mensen met een donkere huidskleur.

We zeggen mensen met een donkere huidskleur als het nodig is om niet alleen te spreken over mensen met een witte of zwarte huidskleur.

Het n-woord gebruiken wij nooit meer. Dit woord kwetst mensen met een donkere huidskleur zeer hard, kent een lange pijnlijke geschiedenis en is zeer negatief geladen.

1. De Sub-Sahara is een benaming voor de Afrikaanse landen die ten zuiden van de Sahara liggen en die van oorsprong een zwarte bevolking hebben. Landen in de Hoorn van Afrika zoals Somalië, Djibouti samen met (Noord-)Soedan zijn geografisch deel van dit gebied, maar zijn cultureel, taalkundig en historisch deel van de Arabische wereld of een transitiezone tussen Sub-Saharaans Afrika en de Arabische wereld. Die definitie komt neer op geheel Afrika met uitzondering van Noord-Afrika, waarvan alleen Soedan tot de sub-Sahara wordt gerekend. Bron: wikipedia

Wit

Wit en blank worden gebruikt voor mensen die geen zwarte of donkere huidskleur hebben. Toch is er een andere gevoeligheid bij blank dan bij wit. Algemeen gezien is er in het Nederlands een verschuiving van het gebruik van blank naar wit.

Blank is geen kleur en wordt geassocieerd met positieve betekenissen als zuiver en puur.

Wit heeft voor sommigen een negatieve bijklank omdat het vaak wordt gebruikt in een context van actief antiracisme. Dat wit in het Frans blanc is, maakt de keuze voor wit niet eenvoudiger.

Wij gebruiken wit want die term roept minst discussie op. En als we wit of witte mensen gebruiken dan is dat doorgaans in verhalen over ervaringen van mensen rond privileges, racisme, discriminatie en kansen of drempels tot deelname aan het maatschappelijke leven.

huidskleur

Metis

De benaming metis is verbonden met kolonisatie. Sommige kinderen van een Afrikaanse moeder en Belgische vader noemen zichzelf metis of worden zo genoemd.

Metissen hebben dus een gemengde culturele achtergrond en gedeelde ervaringen.

In een koloniale context werden metissen niet als evenwaardig beschouwd. Die ervaringen leven door en worden aangekaart. Een strijdvaardige generatie van metiskinderen noemt zichzelf ook metis. Daarmee tonen ze enerzijds een gemeenschappelijke geschiedenis van achterstelling en discriminatie aan en anderzijds trots en veerkracht.

Naast metis bestaan verschillende benamingen voor mensen met een gemengde etnische achtergrond die onrespectvol en beladen zijn zoals mulat, bicultureel, dubbelbloed of halfbloed.

Om iemand als metis te benoemen, heb je meer informatie nodig dan enkel de huidskleur.

Een persoon met een gemengde etnische achtergrond is een alternatieve omschrijving voor het woord metis. Het Engelse woord mixed wordt tegenwoordig ook in de omgangstaal gebruikt.

We kunnen ook de herkomst of afkomst van de persoon of (groot)ouders duidelijk benoemen.

Bob is een kind uit een gemengd huwelijk. Zijn moeder is Surinaamse en zijn vader Belg.

beschrijven

Het overkoepelende project Other Talk gaat over verbindend en overtuigend communiceren over migratie en superdiversiteit. Bij de theorie en toepassingen wordt gesproken over framing, narratieven en verhalen.

Narratieven

Een narratief is de rode draad, het centrale idee, dat doorheen een reeks verhalen loopt. Narratieven doen zich vaak voor als gezond verstand of onveranderlijke ideeën over hoe de wereld nu eenmaal werkt. Narratieven beïnvloeden zo welke problemen we zien en belangrijk vinden. Ze bepalen welke oplossingen we als aanvaardbaar en haalbaar beschouwen. Ze bepalen hoe we groepen van mensen categoriseren en behandelen. Hoewel narratieven uit het niets lijken te komen, zijn ze dus erg krachtig.

Voorbeeld: We zijn allemaal mensen. Mensen op de vlucht hebben net zoals iedereen dromen, ambities, wensen en rechten. Mens-zijn alleen al volstaat om recht te hebben op een warme ontvangst.

Als we positieve maatschappelijke verandering willen realiseren, dan moeten we ook aan narratieven werken. Dit doen we door schadelijke narratieven te ontmaskeren en in vraag te stellen, maar ook door onze eigen narratieven bij te schaven of nieuwe narratieven binnen te brengen in het debat.

Frames

Een frame is de bril waarmee we naar de wereld kijken. Het is een denkpatroon dat ons in staat stelt om grip te krijgen op de realiteit. Via een frame focussen we op bepaalde informatie, terwijl we andere negeren.

We maken allemaal gebruik van frames. Ze worden, meestal onbewust en intuïtief, opgeroepen door woorden, beelden en beeldspraak.

Voorbeeld: Door te spreken over mensen op de vlucht in plaats van over vluchtelingen, geven we duidelijk aan dat het gaat over mensen.

Achter elk frame schuilen narratieven die het frame verklaren.

Verhalen

Een verhaal is een opeenvolging van gebeurtenissen. Het heeft een vaste structuur (begin, midden, einde) en bevat herkenbare archetypes (held, schurk, etc.).

Voorbeeld: Khaled is gepassioneerd door webdesign en wil dit graag studeren. Wanneer de burgeroorlog in Syrië losbarst, vlucht hij naar Turkije. Daar draait zijn zoektocht naar een veilige thuis en kansen om zijn studies aan te vatten, op niets uit. Hij besluit de overtocht naar Europa te wagen en komt uiteindelijk in België toe. Na een lange procedure wordt hij erkend als vluchteling. Nu maakt hij plannen om zijn studies te starten.

Verhalen zijn voor narratieven als tegels in een mozaïek. Verhalen brengen narratieven tot leven terwijl narratieven een diepere betekenis geven aan verhalen. Eén verhaal kan verschillende frames en narratieven combineren. Hierdoor zijn verhalen erg krachtige communicatiemiddelen.

De woorden die we in onze verhalen en gesprekken gebruiken, zetten mee de toon. Ze bepalen mee hoe iets overkomt en dragen bewust of onbewust bij tot de narratieven en frames.

Discriminatie

Discriminatie is het ongelijk of oneerlijk behandelen van een andere persoon op basis van persoonlijke kenmerken. Volgens de wet zijn zowel discriminatie, pesterijen, haatboodschappen en haatmisdrijven tegenover een persoon of een groep van personen omwille van specifieke persoonlijke kenmerken strafbaar.

Racisme

Racisme is elk gedrag, alle wetten en reglementen, alle ideeën en handelingen waarbij mensen andere mensen ongelijk behandelen of beoordelen op basis van hun etnische afkomst of nationaliteit en de daaraan verbonden uiterlijke kenmerken zoals onder andere huidskleur, kledij, naam, religieuze praktijken en taal in plaats van op hun universele mens-zijn.

Racisme is een ideologie: een samenhangend geheel van voorstellingen, praktijken en handelingen die leiden tot een specifiek mens- en wereldbeeld.

Het is een systeem dat machtsverschillen op basis van etnische kenmerken goedpraat en reproduceert. Racisme gebeurt bewust en onbewust, goedbedoeld en slechtbedoeld. Het is meer dan de optelsom van individuele uitspraken en daden.

Structureel en institutioneel racisme

Racisme neemt veel verschillende vormen aan.

Individueel racisme verwijst naar racisme in de interactie tussen individuen, zoals racistische opmerkingen.

Institutioneel racisme verwijst naar de discriminatie van geracialiseerde groepen door publiek beleid en maatschappelijke instituties. Hierbij gaat het dus niet om het gedrag van individuen maar over het ontwerp van deze instituties en hoe die, bewust of onbewust, geracialiseerde groepen benadelen en ongelijkheden reproduceren. Een voorbeeld van institutioneel racisme is etnische profilering door overheidsdiensten.

Structureel racisme verwijst naar de combinatie van individueel en institutioneel racisme in de verschillende maatschappelijke domeinen en hoe die samen structurele ongelijkheden voor geracialiseerde groepen creëren.

Als we racisme willen aanpakken, moeten we erkennen dat racisme niet beperkt blijft tot individuele situaties. Ook onze maatschappelijke instellingen en praktijken spelen hier een rol in. Racisme aanpakken, betekent dus ook beleid voeren.

Racialisatie

Racialiseren verwijst naar het proces waarbij mensen worden gecategoriseerd op basis van onder andere hun zogenaamde ras, huidskleur, naam, haarstructuur of gezichtskenmerken en vervolgens enkel daarop worden beoordeeld, behandeld of gediscrimineerd. Bij racialisatie komt stereotypering kijken, zoals veronderstellingen over intelligentie, criminaliteit, talenten of gedrag. Racialisatie draagt bij aan ongelijkheid en discriminatie.

Privilege

Het geheel van onzichtbare, maar terugkerende voordelen die mensen hebben enkel en alleen omdat ze een bepaald kenmerk hebben zoals man, wit, rijk, langgeschoold, gezond of heteroseksueel.

Voor huidskleur betekent dit dat witte mensen op basis van hun huidskleur grotendeels gespaard blijven van nadelen waar geracialiseerde mensen wel mee te maken krijgen.

Witte mensen worden statistisch gezien bijvoorbeeld zeer zelden gediscrimineerd op basis van hun huidskleur wanneer ze een woning of werk zoeken. Wanneer dit wel gebeurt, dient deze discriminatie aangepakt te worden.

Het bestaan van privileges betekent ook dat racisme verwijst naar een relatie tussen groepen in de samenleving: het voordeel van de enen hangt af van het nadeel van de anderen.

Microagressie

Dagelijkse uitspraken of gedrag die kleinerende boodschappen sturen aan bepaalde personen omdat ze tot een bepaalde groep behoren. Microagressies kunnen subtiel gebeuren of zelfs onopgemerkt blijven voor anderen. De impact van microagressies ligt in het feit dat ze vaak niet als agressie herkend worden. Op het eerste zicht lijken ze vaak onschuldig, maar ze stapelen zich op en hebben zo een grote impact. Het is daarom soms moeilijk om zich ervan bewust te zijn of ze aan te kaarten.

Kleurenblindheid

“Ik zie de huidskleur niet.” en “Huidskleur is niet belangrijk voor mij.”, zijn uitdrukkingen die suggereren dat er geen verschil in behandeling bestaat op basis van huidskleur of andere etnische kenmerken. Het concept kleurenblindheid verwijst naar het ontkennen van de culturele waarden, normen en levenservaringen van geracialiseerde mensen. Kleurenblindheid staat een effectieve aanpak van racisme in de weg omdat huidskleur en afkomst er jammer genoeg wel degelijk nog toe doen in tal van situaties. Racisme verdwijnt niet door het probleem niet te willen zien.

Cancelcultuur

Cancelcultuur is een trend waarbij wordt opgeroepen om mensen professioneel of maatschappelijk te boycotten nadat ze herhaaldelijk iets gedaan hebben dat als beledigend of verwerpelijk wordt beschouwd.

Cancelcultuur speelt zich vooral (maar niet uitsluitend) op de sociale media af. Het doel is opkomen tegen discriminerende taal of gedrag en een norm van antidiscriminatie te creëren. Gemarginaliseerde groepen, die zelden in machtsposities zitten, kunnen op die manier nadrukkelijk hun afkeur uitspreken over iemand in een machtspositie of een publiek figuur.

Witte kwetsbaarheid

Een emotionele, meestal onbewuste, reactie van sommige witte mensen tijdens gesprekken over racisme – in het bijzonder wanneer iemand hun gedrag of een situatie als racistisch beoordeelt. Die emotionele toestand vertaalt zich in angst, woede, onzekerheid, schuldgevoelens en weerstand.

Dit kan ertoe leiden dat iemand de gevoelens van geracialiseerde mensen minimaliseert en een gesprek over het aanpakken van racisme wordt stopgezet.

Xenofobie

Xenofobie is angst voor het onbekende en angst of haat voor vreemdelingen of buitenlanders. Xenofobie richt zich vaak op personen met een migratiegeschiedenis en is dan ook nauw verbonden met racisme, maar niet altijd hetzelfde.

Racisme gaat specifiek over etnische afkomst en daaraan verbonden uiterlijke kenmerken. Xenofobie kan echter ook bestaan tegen andere groepen zoals mensen met een beperking en mensen in een armoedesituatie.

Dekolonisatie

Dekolonisatie verwijst niet alleen naar het proces waardoor een gekoloniseerd land of een gekoloniseerde regio (weer) onafhankelijk wordt. We spreken ook over het dekoloniseren van mentaliteit, van de manier van denken, van het discours, van de kennis of van de openbare ruimte.

De manieren van denken die de kolonisatie rechtvaardigden, bestaan immers nog altijd binnen de huidige samenleving. Zowel bij de bevolking van de voormalige koloniserende landen als bij de bevolking van de voormalige gekoloniseerde landen.

In die bredere zin van het woord betekent dekolonisatie, of dekoloniseren het doorbreken van structuren, dynamieken en vooroordelen in de maatschappij die nadelig zijn voor onderdrukte, gemarginaliseerde of kwetsbare groepen. Oorspronkelijk ging het daarbij vooral om mensen met een donkere huidskleur, maar het kan ook gaan over andere groepen, zoals vrouwen, holebi's en transpersonen, mensen met een beperking en andere.

Etnocentrisme

Etnocentrisme betekent dat men gericht is op de eigen waarden, cultuur en normen en dat men eraan vasthoudt. Het houdt ook in dat mensen hun eigen ideeën en beelden projecteren op anderen. Men kijkt dan de leefwereld van andere mensen door de bril van de eigen cultuur.

Eurocentrisme

Eurocentrisme is een vorm van ethnocentrisme. Het betekent dat iemand situaties uitsluitend vanuit een Europees oogpunt bekijkt of culturele gebruiken, normen of waarden die veel Europeanen met elkaar delen als beter dan andere beschouwt.

Noord-Zuid

De opdeling van de wereld in Noord en Zuid is gebaseerd op de ontwikkeling en afbeelding van de wereldkaart in de 16de eeuw. De kaart die toen werd ontwikkeld, getuigt van een Europees streven naar macht en gebiedsuitbreiding. Die tweedeling Noord-Zuid geeft impliciet een verklaring voor het lot en het gedrag van mensen: "Wij zijn nu eenmaal het (rijke) Noorden en zij zijn nu eenmaal het (arme) Zuiden en dat zal altijd zo blijven." Dit leidt tot een wij-zij-denken. Het Noord-Zuid-denken loslaten is een voorwaarde voor echte verandering.

De ongelijkheid die nog altijd bestaat, heeft te maken met de scheve machtsverhoudingen en het wanbestuur ten gevolge van de kolonisatie en postkolonisatie. Door te blijven spreken over Noord-Zuid houden we het klassieke hulpverhaal in leven en negeren we de grondoorzaken van ongelijkheid.

Diversiteit

Diversiteit verwijst naar de verschillen en verscheidenheid in waarden, attitudes, cultuur, overtuigingen, levensbeschouwing, etnische achtergrond, seksuele geaardheid, gender, uiterlijk, zogenaamde beperkingen, economische situatie, competenties en levenservaring tussen de mensen binnen een groep.

De term verwijst naar een situatie waarin meerdere (idealiter alle) groepen binnen een bepaalde omgeving voorkomen. De term zegt echter niets over de vaardigheden waarmee iemand of een organisatie omgaat met diversiteit om tot een inclusieve samenleving of organisatie te komen.

Superdiversiteit

De term superdiversiteit verwoordt de toename van diversiteit in de samenleving en vooral de toename van diversiteit binnen de aanwezige diversiteit. De term gaat ervan uit dat elke persoon uniek, complex, veelzijdig en veranderlijk is. Mensen kan je niet indelen in hokjes of groepen op basis van één eigenschap.

Inclusie

Inclusie staat voor het opnemen van iedereen in een samenleving als volwaardige burgers. Dit met respect en waardering voor ieders behoeften en competenties. Dit door drempels – letterlijk en figuurlijk – weg te nemen of te verkleinen. Algemeen waar dat kan, aangepast waar nodig. Zo kan iedereen naar best vermogen deelnemen aan het maatschappelijk leven.

Inclusie staat tegenover uitsluiting en discriminatie. Inclusie is in die zin insluiting op basis van gelijkwaardige rechten en plichten. Bij inclusie past de maatschappij zich aan en ziet ze diversiteit als een meerwaarde.

Kruispuntdenken

Kruispuntdenken of intersectionaliteit is een benadering die de samenloop van discriminatiegronden en de gevolgen ervan zichtbaar maken. In het kruispuntdenken wordt gekeken naar hoe al deze verschillende dimensies op elkaar inwerken. Zo ervaart een zwarte vrouw met een beperking mogelijk meer discriminatie, niet omdat ze vrouw is, niet omdat ze zwart is, niet omdat ze een beperking heeft, maar omdat ze een zwarte vrouw met een beperking is.

Kruispuntdenken stelt dat mensen allemaal een maatschappelijke positie toegewezen krijgen aan de hand van factoren zoals onder andere gender, etniciteit, klasse, nationaliteit en seksualiteit. Zo bevindt iedereen zich op het kruispunt van verschillende identiteitseigenschappen.

Interculturaliteit

Interculturaliteit verwijst naar alle relaties en interacties tussen verschillende culturen en mensen met hun gelaagde culturele identiteit. Dit veronderstelt wederzijdse uitwisseling met aandacht en respect voor verschillen. Interculturaliteit steunt dus op dialoog, verbinding, wederzijds respect en de zorg om ieders culturele identiteit te behouden.

Multiculturaliteit

Multiculturaliteit verwijst naar het naast elkaar bestaan van mensen uit meerdere culturelen binnen de samenleving. Multiculturalisme is enerzijds een opvatting die culturele diversiteit vooropstelt als bron van verrijking van de samenleving. Anderzijds wordt het begrip door sommigen geassocieerd met een verdeelde samenleving.

begrippen

Samenleven

Othering

Othering – of anders maken - is het wegzetten van een groep mensen of een gemeenschap als de ander, als niet tot 'onze' groep behorend. Meestal gebeurt othering vanuit een dominante groep naar een kleinere, onderdrukte of kwetsbare groep. Daarbij is de dominante groep ervan overtuigd dat zij de norm zijn. Wie anders is, wijkt dan af van die norm en wordt als minderwaardig gezien.

Woke

Woke is een actieterm uit het Amerikaans Engels die betekent dat je een inspanning doet om je bewust te zijn van (structurele) maatschappelijke mistoestanden zoals racisme, seksisme, homofobie en discriminatie en er tegen strijdt, er kritische vragen bij stelt of ze tenminste probeert te vermijden.

De term wordt politiek ingezet als middel om gelijke kansen na te streven, maar ook om acties voor gelijke kansen te vermijden. Het begrip zorgt voor polarisering: de term lijkt namelijk twee radicaal tegengestelde groepen tegen elkaar op te zetten: woke of niet woke. De term leidt zo ook tot een versplintering van de strijd voor gelijke kansen.

Levensbeschouwing

Levensbeschouwing vertelt iets over hoe iemand kijkt naar het leven en hoe die persoon of een groep van mensen in het leven staan. De grote levensvragen die men zich stelt en de mogelijke antwoorden waar men naar op zoek gaat, nemen daarbij een centrale plaats in. Levensbeschouwing is ruimer dan religie zoals het christendom of de islam, maar wat ons allemaal verbindt, is de zoektocht naar betekenis. Iedereen heeft een vorm van levensbeschouwing die mee vorm geeft aan identiteit.

weerstand

Vrijwilligers, professionals en achterban van Broederlijk Delen, ORBIT vzw en Welzijnsschakels vzw streven naar een solidaire samenleving. Superdiversiteit biedt tal van kansen voor het creëren van een inclusieve, innovatieve en rechtvaardige samenleving. Wat we doen en hoe we spreken met en over elkaar, moet bijdragen aan meer gelijkheid. Inclusieve communicatie rond migratie en superdiversiteit is een stapsteen op weg naar meer solidariteit.

Als we daarover in gesprek gaan, botsen we soms op weerstand of twijfel. Ook bij onszelf. Onze eigen bril afzetten en proberen te kijken met de blik van iemand anders is niet eenvoudig.

Vroeger sprak ik altijd over een Afrikaan, maar ik weet niet meer wat ik vanaf nu moet zeggen.

We betrappen onszelf erop dat we taal vaak bekijken in termen van goed en fout. Van wat mag en niet meer mag. Werken aan taal die evenwaardigheid nastreeft, is vooral een oproep om niet alleen vanuit je eigen perspectief, vanuit je eigen gewoontes en een eigen normaal naar taal te kijken. Veel van de weerstand die inclusieve taal oproept kan verdwijnen door de eigen bril eens af te zetten. Door tijd te maken en in gesprek te gaan met elkaar over wat woorden met je doen.

Ik moet zo letten op mijn taal dat ik soms niet eens meer iets durf te zeggen. Ik ben niet racistisch, maar soms wil ik wel eens dingen benoemen waar ik het moeilijk mee heb.

We botsten vaak op angst om zogenaamd verkeerde woorden te gebruiken. In feite stellen we daardoor onszelf centraal en zetten we onze onprettige gevoelens voorop. We kunnen de zaken ook omdraaien. Aangezien we streven naar evenwaardigheid is niet onze angst het vervelendst, maar wel het negatieve effect van een bepaald taalgebruik op medemensen.

In plaats van schrik te hebben bij een bepaalde woordkeuze kunnen we erover spreken. Wat voel jij als ik zo'n woord gebruik? Hoe zou jij het zeggen? Al zijn we het niet altijd volledig eens met elkaar, zo'n gesprek leidt wel tot inzichten en begrip. Tegelijkertijd tonen we dat we rekening houden met de meest kwetsbaren.

Ik wil gerust moeite doen, maar waarom zou ik sommige woorden niet meer gebruiken in gesprekken met familie, vrienden of collega's? Er is niemand in de buurt die ik kan kwetsen. En met die vertrouwde woorden gaan onze gesprekken vlotter.

In een informeel gesprek met vrienden zul je misschien gemakkelijker bepaalde woorden gebruiken dan in de context van de organisatie waarvoor je actief bent. In het uitschrijven van een officiële tekst, een presentatie voor een publiek of tijdens bijeenkomsten met mensen die je niet goed kent, vertegenwoordig je jouw organisatie. In dat geval gebruik je de 'afgesproken' taal.

Als dit lexicon je daarbij kan helpen, dan draagt het bij tot rust en minder weerstand. Want dan sta je niet alleen in je taalgebruik. Het zal je ook helpen om inclusief te spreken over migratie en superdiversiteit als je niet aan het werk bent.

Ik had de indruk dat taal en woorden zo snel veranderen en wist echt niet meer wat kiezen.

Veel mensen geven aan dat taalverandering te snel gaat. Ze voelen zich overrompeld. In werkelijkheid verandert taal langzaam. Het klopt dat de aandacht voor taalverandering rond superdiversiteit, geslacht, geaardheid, gender(identiteit), zogenaamde beperkingen, racisme en dekolonisatie nu heel urgent klinkt.

Als iemand druk voelt om daarover snel een mening te moeten hebben, dan gaat die zich bij elke oproep tot verandering afschermen of verdedigen. Dat moeten we vermijden. Hoe urgent de verandering ook nodig is. Weerstanden ombuigen vraagt tact, tempo en tijd. Besef ook dat jij mee die taalverandering in gang kan zetten. Je hoeft in elk geval niet te wachten op anderen.

We spreken hier over mensen in hokjes plaatsen en polariseren, maar het is toch nuttig om opdelingen te maken zodat we weten waarover we spreken.

Mensen categoriseren elkaar om overzicht te krijgen. Het maakt communicatie vaak makkelijker. Afbakenen is soms nuttig, maar in veel gevallen zorgt het voor wij-zij-denken met veel (ver)oordelende veralgemeningen.

We gingen bij onszelf op zoek naar situaties waarbij anderen ons een etiket opplakken en we verwoordden hoe dat voelde. Niemand vond het prettig wanneer het er niet toe doet. We herkenden het gevoel van uitsluiting. Het maakte het eenvoudiger om ons te verplaatsen in de ervaringen van mensen met een migratieachtergrond.

Waarom mogen zij elkaar wel zo noemen, maar worden wij met de vinger gewezen als wij diezelfde woorden gebruiken?

Mensen met gemeenschappelijke kenmerken gebruiken voor elkaar soms woorden die anderen beledigend vinden. Soms als geuzennaam of met een knipoog naar elkaar om om te gaan met ervaringen van discriminatie. Sommige rappers gebruiken het n-woord in teksten. Sommige vrouwen noemen elkaar wel eens al lachend bitch. Dit zijn best herkenbare situaties, maar het blijft ongepast om dat zelf te zeggen wanneer je geen deel uitmaakt van die bepaalde groep.

Gelijkaardige bedenkingen kwamen naar boven naar aanleiding van overheidstaal en woordgebruik in internationale verdragen. Vreemdeling, ras en nieuwkomer worden in die

bepaalde (juridische) contexten gebruikt, maar zijn in de omgangstaal vaak minder gepast of houden woorden die niet prettig zijn in stand..

Welk woord hebben ze nu weer uitgevonden? Amai, men kan wel heel ver gaan in het uitvinden van nieuwe woorden.

Alternatieve woorden wekken soms weerstand op. Niet per se door hun vorm, maar omdat het idee of het beeld dat erachter steekt, beladen is. Een wijk met veel criminaliteit benoemen als een kansbuurt of als herwaarderingsgebied, lost de problemen die er zijn niet op. Mensen hebben dat trucje door en ergeren zich dan aan de verbloemende alternatieven.

Je kan het ook anders zeggen.

Bij Broederlijk Delen, ORBIT vzw en Welzijnsschakels vzw hechten we er veel belang aan om open te staan voor taalverandering die verbonden is met superdiversiteit en migratie. Met onze zoektocht naar Woorden in Beweging brachten we weerstanden naar boven om ze samen te kunnen aanpakken en overwinnen. Oog en oor voor de impact van taal en de vele veranderingen die nog zullen volgen is een must.

Hoe ga ik aan de slag met mijn eigen weerstand? Hoe kan ik meewerken aan verandering binnen mijn eigen organisatie?

[De inspiratiegids Dekoloniseren.Nu!](#) (pp. 9-14) bevat praktische handvatten om mee aan de slag te gaan. De uitdaging rond dekolonisering kan je zelf makkelijk vertalen en omzetten naar de uitdaging om verbindend en inclusief te spreken op vlak van migratie en superdiversiteit.

1ste, 2de of 3de generatie-migrant **12**

A

afkomst **21**
allochtoon **19**
arbeidsmigrant **14**
asiel(zoeker) **16**
autochtoon **19**

B

bescherming **16**
 subsidaire **16**
 tijdelijke **16**
bicultureel **32**
blank **31**
bruin **29**
buitenlander **19**

C

cancelcultuur **39**

D

dekolonisatie **40**
diaspora(verenigingen) **25**
discours **10**
discriminatie **36**
diversiteit **42**
donkere huidskleur **29**
dubbelbloed **32**

E

emigratie **10**
etnische groep **24**
ethnocentrisme **40**
eurocentrisme **41**
expat **14**

F

frames **34**

G

gastarbeider **14**
gekleurde mensen **29**
gemengde etnische achtergrond **32**
gipsy's **26**

H

halfbloed **32**
herkomst **11, 21**

I

iemand die bescherming aanvraagt **17**
illegaal **18**
immigrant **20**
immigratie **10**
inclusie **42**
interculturaliteit **43**
intersectionaliteit **43**
inwijkeling **20**

K

kleurenblindheid **38**
komaf **21**
kruispuntdenken **43**

L

levensbeschouwing **44**
lichte huidskleur **29**

M

mensen die gevlucht zijn **15**
mensen in irregulier verblijf **18**
mensen met een kleur **29**

mensen met een vluchtverhaal **15**
mensen met een vluchtverleden **15**
mensen op de vlucht **15**
mensen van kleur **29**
mensen zonder wettelijk verblijf **18**
mensen zonder wettige verblijfsdocumenten **18**
metis **32**

microagressie **38**

migrant **10**

migratie **10**

migratieachtergrond **12**

migratiegeschiedenis **12**

migratiemotieven **14**

migratieverleden **12**

mixed **32**

mulat **32**

multiculturaliteit **43**

N

narratieven **34**
nationaliteit **22**
nieuwkomer **20**
Noord-Zuid **41**
n-woord **30**

O

ontheemden **15**
oorsprong **21**
origine **21**
othering **44**

P

privilege **37**

R

racialisatie **37**
racisme **36, 37**
 individueel **36**
 institutioneel **37**
 structureel **37**

ras **24**

Roma **26**

roots **21**

S

sans-papiers **18**
staatloos **22**
superdiversiteit **42**

T

transmigrant **10**

V

verhalen **35**
verzoeker om internationale bescherming **16**
vluchteling **15**
vreemdeling **19**

W

wereldregio's **23**
wit **31**
witte kwetsbaarheid **39**
woke **44**
woonwagenbewoners **26**
wortels **21**

X

xenofobie **39**

Z

zigeuners **26**
Zuid-Noord **41**
zwart **30**

De vele gesprekken met professionals en vrijwilligers, online bevestigingen, taaladviseurs, het lerend netwerk van Other Talk en klankbordgroepen vormen het fundament van deze publicatie. Daarnaast consulteerden we artikels uit media, andere woordenlijsten, boeken en bijdrages van experts aan het maatschappelijke debat. Sommige definities – in het bijzonder de begrippen – werden overgenomen en hertaald.

- Als bondgenoten racisme aanpakken (ORBIT vzw, 2018)
- [Begrippenlijst diversiteit en inclusie](#) (Vlamo, z.d.)
- Dat mag je óók (al niet meer) zeggen - Welke woorden kunnen? En welke juist niet? (Vivien Waszink, 2022, ISBN 9789082885910)
- [De Volkskrant Stijlboek](#) (De Volkskrant, 2023)
- Je mag ook niets meer zeggen - Een nieuwe taal voor een nieuwe tijd (Mounir Samuel, 2023 - ISBN 9789046829394)
- [De strijd tegen structureel racisme in het overheidsbeleid](#) (Westerveen Laura, Brussels Hoofdstedelijk Parlement, 29/04/2021)
- [Definitions: refugee, asylum seeker and migrant?](#) (Amnesty International, z.d.)
- [Dekoloniseren. Nu!](#) (ngo-federatie en 11.11.11, 2021)
- [Dossier inclusief taalgebruik](#) (JAJA, z.d.)
- [Glossary on migration](#) (IOM - UN Migration, 2019)
- [Inclusive Language Guide](#) (Oxfam, 2023)
- [Lexicon Agentschap Integratie en Inburgering](#) (AGII, z.d.)
- [Lexicon discriminatie, inclusief geslacht en haatmisdrijven](#) (Unia, 2019)
- [Migratiewoordenlijst](#) (Myria - Federaal Migratiecentrum, 2015)
- [Other Talk on Migration - Tools en gidsen](#) (2021-2023, Vluchtelingenwerk Vlaanderen en 11.11.11)
- [Woordenlijst inclusief taalgebruik - Het Gevoelig Lexicon](#) (De Standaard, 2021)
- [Woordenlijst inclusief taalgebruik](#) (VRT, 2023)
- [Woordenlijst met termen over dekolonisatie](#) (11.11.11, 2021)
- [UNHCR - Master Glossary of Terms](#) (UNHCR, z.d.)
- [Waarden Voor Een Nieuwe Taal](#) (Code Diversiteit en Inclusie en Samuel Mounir, 2022)
- [Woorden doen ertoe](#) (Tropenmuseum e.a., 2018)
- [Why 'undocumented' or 'irregular'](#) (Picum, 2017)

Hoe benoem je iemand met een migratieachtergrond? Hoe spreek je over iemands huidskleur? Welke woorden schuren? Welke voelen voor jou en je gesprekspartner prettig aan? Is het echt nodig om het te hebben over dat stukje van iemands identiteit? We zijn immers meer dan onze afkomst.

In deze publicatie vind je woorden- en begrippenlijsten, handvatten en beschouwingen die een houvast zijn voor verbindende communicatie rond migratie en superdiversiteit.

Woorden in Beweging - spreken en schrijven over migratie en superdiversiteit is een tussenstap in een bewustwordings- en veranderingstraject bij ORBIT vzw, Broederlijk Delen en Welzijnsschakels vzw naar woordgebruik dat bijdraagt aan sociale gelijkheid. Met erkenning van ieders identiteit. Woordgebruik dat niet uitsluit, maar kansen geeft om de samenleving op basis van evenwaardigheid uit te bouwen.

Laat *Woorden in Beweging* voor jou en de organisatie waarbinnen je actief bent een bondgenoot zijn om mee werk te maken van een inclusieve samenleving. Niet morgen, maar vandaag.

Broederlijk Delen
TOT IEDEREEN MEE IS

Welzijnsschakels
samen sterkt

